

שלילי זה אתחיל באחת העובדות החשובות המובאות בספרו, ונקראת "המידע" של "הסוכנות".

"המידע" של ה"סוכנות"

מקור של מה שמכונה ה"קונצפציה" המפורסמת הוא, אליבא דזעירא, "מידע" באיכות גבוהה שהיה מגיע לאמ"ן מ"סוכנות" מסוימת. עד לכניסתו של זעירא לתפקידו היה "מידע" זה מועבר ככתבו וכלשונו לידי ארבעה אישים: ראש-הממשלה, השר גלילי, שר-הביטחון וראש אמ"ן. עם כניסתו לתפקיד כראש אמ"ן (שנה לפני המלחמה) התוודע זעירא ל"מידע" ולנוהל הפצתו. השינוי היחיד שהכניס היה שגם הרמטכ"ל יקבל את "המידע" ישירות, בצורתו הגולמית. לכן, כשנה לפני מלחמת יום הכיפורים, היו חמישה אישים בצמרת הביטחונית של ישראל שקיבלו את "המידע" האיכותי הנזכר. בתקופה שלפני המלחמה כלל "המידע" שני יסודות עיקריים: א) מצרים וסוריה יפתחו במלחמה אם ישראל לא תיסוג לגבולות 1967; ו-ב) התנאי לפתיחה במלחמה הוא שמצרים תצויד במטוסי תקיפה לטווח ארוך (מיג-23) ובטילי קרקע-קרקע מסוג "סקאד", שיוכלו להביא לאיזון עם כוחה האווירי העדיף של ישראל.

זהו מקור הקונצפציה השגויה: מצרים פתחה במלחמה לפני שהיו בידיה מטוסי מיג-23 ו"סקאדים". "המידע" לא היה, כמובן, בידיהם של רבים מהקצינים הזוטרים יותר, שהזעיקו שמים וארץ על מלחמה מתקרבת, אך תוכנו היה מוכר היטב לגולדה, לגלילי, לדיין ולאעזר. גם הם, כראש אמ"ן, ידעו על מה מתבססת הקונצפציה: מצרים וסוריה מגדילות את צבאותיהן ועורכות תמרונים לקראת מלחמה בישראל לפי סעיף א' של "המידע", אך אין בכוונתן להתקיף בפועל באותה עת, לפי סעיף ב' של "המידע".

זעירא מעלה אפשרות שכל פרשת "המידע" היתה חלק ממערכת הטעיה של נשיא מצרים, והוא מציין: "אם אכן יתברר שזה היה מסע הונאה של נשיא מצרים, הרי היתה זו הצלחתה הגדולה ביותר של מצרים במלחמת יום הכיפורים". אין כל הוכחה לאפשרות זאת. היא אינה מוזכרת למשל, בספרו של הייכל הדרך לרמזאן, אף שהוא מרבה

המיתוס, המציאות והלקח

מלחמת יום הכיפורים – מיתוס מול מציאות/אלי זעירא
הוצ' ידיעות אחרונות, 1993*

אשר אילני

האליטה הישראלית התקשורתית והפוליטית מתייחסת למהות המחדל של מלחמת יום הכיפורים באופן שגובש על-ידי ועדת אגרנט: המחדל היה בעיקרו מודיעיני – "הקונצפציה המפורסמת" – והאשם במחדל זה הוא מי שהיה ראש אמ"ן, האלוף אלי זעירא. לפני ארבע שנים בערך פרסם זעירא ספר בשם **מלחמת יום הכיפורים – מיתוס מול מציאות**, שבו הוא מנפץ את המיתוס שוועדת אגרנט השרישה בציבור. כוונתי במאמר זה לתמצת את שתי המסקנות העיקריות הנובעות, לדעתי, מהטיעונים ומהעובדות המובאים בספרו של זעירא: א) הקונצפציה המודיעינית השגויה היתה נחלתם של חמישה אישים בצמרת הביטחונית של ישראל: גולדה, גלילי, דיין, אלעזר וזעירא, ובאחריותם; ו-ב) המחדל החמור במלחמת יום הכיפורים היה מבצעי ולא מודיעיני, כלומר הרלוונטיות של הקונצפציה המודיעינית השגויה לתוצאות הקשות של המלחמה היא שולית.

לקורא הישראלי עשויה להיות עכבה בקריאת כתבו ודעותיו של אלי זעירא, בגלל הדימוי שדבק בו עקב מסקנות ועדת אגרנט. כדי לשחרר את הקורא מיחס

אשר אילני הוא מורה וחוקר בפיזיולוגיה בפקולטה לרפואה בירושלים. חבר בחוג הפרופסורים לחוסן מדיני וכלכלי.

לביקורת נוספת על הספר, ראה: "המפקד אינו מאחר, הוא מתעכב", מאת אביתר ברצדף, **נתיב** 2/95, עמ' 62 (המערכת).

לעסוק במערכת ההטעיה המצרית. יתר על כן, טענת זעירא על הולכת שולל באמצעות השתלת "המידע" המטעה, ותיאורה כ"הצלחה" הגדולה ביותר של מצרים, תקפים רק אם מקבלים את המיתוס שמחדל מלחמת יום הכיפורים היה בעיקרו מודיעיני. אך אם המחדל הקשה של המלחמה היה מבצעי בעיקרו, הרי ההטעיה היתה חסרת משמעות, ולפי טענה שזעירא מביא בשמו של האלוף גונן ז"ל, אפילו הצילה את ישראל מקטסטרופה חמורה יותר. זמן קצר לאחר המלחמה, מספר זעירא, אמר לו האלוף גונן: "מוזלנו שלא הצבתי אלא חטיבת שריון אחת ביומיים הראשונים של המלחמה. אילו הייתי פועל לפי התכנית... הרי במקום לאבד חטיבת שריון אחת ביומיים הראשונים של המלחמה הייתי מאבד שתי חטיבות. גם מספר החיילים המחזיקים במוצבים לא היה משנה מאומה... רק מספר הנפגעים והשבויים היה עלול להיות גדול יותר". ועל כך מעיר זעירא: "מי שיבחן את דבריו של גונן לאור יחסי הכוחות שהיו בתעלה ערב המלחמה יגיע למסקנה שהוא צדק בדבריו אלה".

הצד החמור ביותר בפרשת "המידע" היא לא בהעלמתו מהציבור, אלא בהסתרתו מוועדת אגרנט. מבחינה אתית-משפטית, האשמה הכבדה רובצת על אנשי הצמרת שהעידו בפני הוועדה ולא הזכירו את פרשת "המידע". נוח היה להם שפרשה זו לא תוזכר, כדי לזכות בהכרעת דין מוטעית, לפיה רק זעירא אשם בהיצמדות ל"קונצפציה" אווילית. גם זעירא, בעדותו הראשונה (והאחרונה) בפני הוועדה (הוא הופיע ללא סיוע משפטי), לא הזכיר את פרשת "המידע" מחמת סודיותה הרבה. אך לאחר שנכח בתוצאות המשפט המעוות של הוועדה ביקש במכתב מנומק להופיע בפניה שנית כדי להוסיף פרטים קריטיים. מזכיר הוועדה לא השיב כלל לבקשתו של זעירא, ולכן פרק זה מהווה כתם גם על הצמרת המשפטית של ישראל.

אך המשמעות הקשה ביותר של פרשה זו היא הצל הכבד שהיא מטילה על ההנהגה של ישראל, זו שכדי להישרד מוכנה היתה למסור עדות מסורסת ולפגוע בדרג של עובדי מדינה מסורים שהקדישו שנים מחייהם לעיסוק בביטחון. במיוחד ראוי להזכיר את דיין, אחד מאנשי רפ"י לשעבר, שבמשך שנים סייע לברגוריון להעכיר את האווירה הציבורית בישראל בירידה לחייו של מר אשכול, והכול בגלל טענת עוול שנעשה, כביכול או באמת,

לאולוף בצה"ל על-ידי המערכת הפוליטית, שלא אפשרה לאותו איש צבא לברר את טענותיו בדיון משפטי אמין ומקיף. בסיכום שתי הפרשיות ניתן למצוא מאפיין להנהגה הישראלית, שאני מניח שלא יהיה חריג כל כך בהיסטוריה: הנהגה שהעריכה שהיא המדינה, היא המשפט והיא האמת.

המחדל העיקרי – מבצעי

ב 3- ביולי 1996 סקר זאב שיף בהארץ את ספרו של האולוף ישראל טל, **ביטחון לאומי – מעטים מול רבים**. שיף מתקשה לקבל את דעתו של טל, ש"הפך את קביעותיה של ועדת אגרנט על פיהן, ומוציא את חיל המודיעין חף מאשמה". מצייטוט זה נראה שהכתב הצבאי הבכיר במדינה, חבר ותיק במערכת של עיתון "לאנשים חושבים", לא עיין כלל בספרו של זעירא. בנספח ה' לספרו של זעירא מובא נאום שנשא האולוף טל בינואר 1982, ובו אמר: "המודיעין במלחמת יום הכיפורים אמר לנו הכול – וידענו על כל גדוד, וכו', על כל פרטי ציוד, וכו', על טנקי דחפור וטנקי גישור, וכו'. ראינו איך הם נערכים במערך התקפי מלא עם מכונית מלחמה דרוכה כקפיץ. ויש לנו חוצפה להגיד שלא היתה לנו התראה". בקטע זה מתפרץ זעירא וזועק: זו לא היתה חוצפה, זו היתה עלילה של חבורה שלטונית שחרדה לשרידותה! ולפי דעתי צריך להוסיף לזעקה זו גם את מעצבי דעת-הקהל בעיתונות, שמתוך ברורות ואו עצלות מתעלמים מעובדות ומטענות של אישים בעלי משקל, שאין להם שדולה פוליטית או כלכלית.

הטענה התכליתית החשובה בספרו של מר זעירא היא, שאכן היתה טעות בדבר כוונת המצרים והסורים לתקוף, ימים ספורים לפני תחילת המלחמה, אך היתה ידיעה ברורה על יכולת האויב לעבור להתקפה. הטעות העיקרית במלחמת יום הכיפורים היתה של המערך המבצעי, ובראשו שר-הביטחון והרמטכ"ל, שלא העריכו נכונה את חוסר יכולתו הראשונית של צה"ל, ובעיקר של חיל-האוויר, לבלום את האויב. זה היה הבסיס להצלחה המצרית-סורית: טילים סובייטיים ונשק נ"מ אחר בכמות אדירה, ששיתק את כושר פעולתו של חיל-האוויר בימים הראשונים של המלחמה, הסב לו אבדות קשות, וחשף

את כוחות היבשה של ישראל לעדיפות האדירה של הכוחות שנערכו מולם. ההכחות הברורות להנחה שהמחדל העיקרי היה מבצעי, מצביעות בעיקר על שר-הביטחון. הן מוכחות על-ידי שני אירועים שקרו בשתי היממות שלפני פרוץ המלחמה. אירוע אחד חל ביום הכיפורים. בשעות הבוקר המוקדמות של יום הכיפורים הגיעה ידיעה מכרעת שביטלה סופית את הידוע מ"המידע", ונקבע על דעת כולם שמלחמה עומדת לפרוץ באותו היום בשעה 18:00 (כזכור, גם בזה היתה טעות או הטעיה, כי המלחמה פרצה בשעה 14:00). משעה זו כלו כל הטענות העתידיות נגד המודיעין. אך בכל זאת צצה מחלוקת מפורסמת בין שר-הביטחון לרמטכ"ל, כשהאחרון דורש גיוס כללי ואילו שר-הביטחון מסתפק בגיוס חלקי. שני האישים מחליטים ליישב את המחלוקת ביניהם על-ידי הבאת הנושא להכרעתה של הגבי מאיר. נושא זה נדוש רבות, כשהוא מנוצל על-ידי קבוצת תומכי אלעזר נגד קבוצת תומכי דיין. ואכן, פרשה זו מוכיחה בעליל ששר-הביטחון טעה באופן יסודי בהערכת היכולת המבצעית של כוחותינו. אבל מה שמדהים בפרשה זו הוא העובדה ששני אישים אלה מחליטים להביא את הנושא הקריטי של גיוס המילואים לפגישה שיקיימו עם ראש-הממשלה שלוש שעות מאוחר יותר. מה קורה פה?! אחרי שהמכשול של זעירא הוסר, חסים שני האישים הממונים על ביטחוננו על שעות שינה של ראש-הממשלה ומעכבים בכך ב-25 אחוזים (או בדיעבד ב-37 אחוזים) את מרווח הזמן שבין התחלת הגיוס ובין פרוץ המלחמה? בספרו מעלה זעירא שאלת תם אחרת: הרי גם בלי להעיר את ראש-הממשלה היה מוסכם בין שני האישים על גיוס חלקי. מדוע לא הוחל בו מיד? האירוע המשמעותי השני התרחש בשעות לפני-הצהריים, ערב יום הכיפורים. כדי לחוש את משמעותו ראוי לעיין במה שמספר חסנן הייכל על פרשה זו. הייכל מזכיר בספרו מהלכים שנקטו המצרים כדי להסוות את כוונתם לצאת למלחמה. בין היתר הוא מספר על מודעות הטעיה שהתפרסמו בעיתונות, ובהם קריאה לקציני צבא להירשם לעלייה לרגל למכה. אך הנה חלה פֶּרְצָה מסוכנת במערכת ההטעיה, כאשר השגריר הסובייטי בקהיר החליט לפנות את משפחות היועצים הסובייטים במצרים ובסוריה. סאדאת כעס מאוד על מהלך זה של הסובייטים, וחשש שבכך סוכנה מערכת ההטעיה שלו.

ואמנם, היציאה המבוהלת של אזרחיות סובייטיות וילדיהן נודעה מיד למודיעין הישראלי. בבוקר יום שישי נערכה ישיבה דחופה לדיון במשמעות הידיעה. בישיבה זו עדיין לא נסוג זעירא מהסתמכות על "המידע" האיכותי, אך הודיע באופן ברור שאין לו כל הסבר ליציאה המבוהלת של הסובייטים. ואז נייער סוף סוף החוש הצבאי-פוליטי של דיין, והוא דחה את הקונצפציה וקבע לעצמו שמדובר בהכנות למלחמה עכשיו. ואכן, לאחר ישיבה זו נקט מר דיין מספר צעדים צבאיים קטנים (יחסית לגיוס כללי של מילואים), ובעיקר מהלכים דיפלומטיים, בנוסח "נגיד לקיסינג'ר שיגיד לברית-המועצות ולמצרים שאנו יודעים שהם מתכננים מלחמה וכד'". בקיצור, טוען זעירא, כבר 30 שעות לפני פרוץ הקרבות הוסרה הקונצפציה המודיעינית מלבו של מר דיין, הודות לפעילות של שגריר ברית-המועצות במצרים, אך בכל זאת לא הורה על גיוס מילואים ואפילו לא יזם דיון על כך. הטעות לא נבעה מכוונה רעה, אלא מקונצפציה מבצעית שגויה, שעיקרה הוא שגם אם תפרוץ מלחמה ניתן יהיה להתמודד אתה על-ידי גיוס מילואים מאוחר יותר.

הבסיס העיקרי לקונצפציה המבצעית השגויה היתה הסתמכות יתרה על כוחו של חיל-האוויר. נושא זה לא נדון כראוי בוועדת אגרנט, לפחות ככל שהדבר בא לידי ביטוי בדיון העיתונאי-ציבורי סביב מסקנות הוועדה. זעירא מנקה בקלות את צמרת חיל-האוויר ממחדל זה, כיוון שלטענתו היא התריעה שהחיל לא יוכל לעסוק בבלימה של צבאות היבשה לפני שיטפל בטילים החולשים על המרחב שבו נמצאים הצבאות. על סמך הביצועים בשטח, נראה שגם חיל-האוויר טעה בהערכת יכולתו.

מחדל הטיל מול המטוס

מ לחמת ששת הימים וההתנגשויות בתקופת מלחמת ההתשה הציבו את כוחו של חיל-האוויר בראש מעיניהם של הממסד הביטחוני בישראל ושל הצמרת הערבית כאחד. בנסיבות הבינלאומיות של התקופה ההיא עמדו מאחורי שני הצדדים שתי מעצמות-העל. העימות בתחום הנשק בכלל, והנשק האווירי בפרט, היה ברובו עימות בין ארצות-הברית לברית-המועצות. העובדה ש"הטיל (הסובייטי-ערבי) כופף את כנף

המטוס [האמריקני-ישראלי], כדבריו הקולעים של עזר וייצמן, מצביעה על ניצחון ברית-המועצות על ארצות-הברית. ניצחון הטיל על המטוס החל להטביע את חותמו גם בזירה אחרת של ההתמודדות בין שתי המעצמות: בווייטנם. כלומר למתבונן עירני בהתרחשויות בעולם, העובדה שהטילים עלולים לגרום לקריסת תורת ביטחון המתבססת על יכולת אווירית לא היתה חייבת להיות הפתעת חיים, ולא היתה צריכה להתגלות רק אחרי מלחמת יום הכיפורים.

ואכן, הצד הערבי הכין את ההתמודדות העתידית באיטיות ובסבלנות, על-ידי בניית מערכת טילי נ"מ באזור העימות העתידי. הייכל מספר כיצד הקימה מצרים במהירות בסיס-ידמה של טילים לאחר שהושגה הפסקת-האש, ולאחר מכן, בזמן הפסקת-האש, החליפה אותם בבסיסי אמת. סיפור זה, של הקמת בסיסי טילים על-ידי מצרים תוך הפרת הסכם הפסקת-האש, היה ידוע לישראל, כפי שמספר זעירא בספרו. נראה לי שאי-התעקשותה של ישראל, בלחץ אמריקני, על קיום ההסכם בנושא זה, צריך להיחשב לאחד מראשוני המחדלים של הממסד הישראלי, שהביא בסופו של דבר לאסון מלחמת יום הכיפורים. הצגת הנושא בספרו של זעירא, שהיה אז נספח צה"ל ישראל בושינגטון, היא לדעתי אחד הגילויים המרתקים בספר, בעיקר בגלל מה שאפשר ללמוד ממנו על הלחץ הברוטלי והציני של הממסד הביטחוני האמריקני – "בעל-בריתה של ישראל" – על ישראל.

באותו הנושא מספר זעירא, שבקיץ 1973, בהיותו כבר ראש אמ"ן, הציג בפני הרמטכ"ל, רב-אלוף אלעזר, וסגנו, האלוף טל, נתונים על הזזת טילים של הסורים באזור הגולן. באותה הפגישה טען האלוף טל שיש לתקוף מיד את טילי הנ"מ הסוריים, כיוון שלא חיפוי של חיל-האוויר, מאזן הכוחות בגולן יופר בצורה קיצונית לרעת ישראל. דעתו לא התקבלה. כנראה שגם לא נערך דיון על משמעות השינוי לגבי ההיערכות המבצעית של צה"ל.

סיכום

עצוב, אך גם מפכח, לחשוב על כך שוועדה מכובדת שכללה שני רמטכ"לים לשעבר, הגיעה למסקנות כה מוטעות, לכאורה. אסור שניפוץ המיתוס יישאר רק עיסוקם של

היסטוריונים בעתיד. יש לשנן את הלקח מהמחדל האמיתי של המלחמה ההיא: א) אסור לזלזל בכוח האויב ולהתעלם מהתפתחויות טכניות או מערכתיות שמתחוללות בו. ידע מוקדם על כוונות האויב לא יסייע להתגבר עליו, אם תורת הביטחון מתבססת על הנחות מוטעות. ב) גם אם חייב להימשך המאמץ המודיעיני להעסיק סוכנים איכותיים, צריך לדעת להטיל ספק במהימנותם. כאשר נוצר פער גדול בין הערכת יכולת האויב להערכת כוונותיו, יש להעדיף את הראשונה.

עצוב לחשוב גם שוועדה שכללה שני שופטים עליונים הגיעה למסקנות מוטעות לגבי זעירא, עקב שמיעת עדויות שלא כללו את כל האמת. האמת היא ש"הקונצפציה" לא היתה אווילית כל כך בשעתה, והיתה נחלתה של כל הצמרת המדינית-ביטחונית של ישראל.

לקח חשוב נוסף – לאור פרשת הסוכן גיל שמתרגשת עלינו עתה – הוא עד כמה חסרת-תוחלת, מסוכן וגם בזבזני באופן מביך, הניסיון לברר מה מתרחש במוחה של צמרת מדינה לא-דמוקרטית. אם שועל פוליטי כמו משה דיין נפל בפח של "המידע האיכותי", המסקנה צריכה להיות שהמשימה לדעת מה באמת חושב אסד היא mission impossible.

עוד ידיד שהופקר

שלמה נקדימון, **תקווה שקרסה – הקשר הישראלי-כורדי**
הוצאת ידיעות אחרונות, ספרי "חמד",
1996

יואש צידון-צ'אטו

ינואר 1976: דוח של ועדת המודיעין של הקונגרס האמריקני מאשים את ארצות-הברית ואירן בהפקרת הכורדים.
אוגוסט 1976: "מר לנו מפני שהופלנו – לא בגלל אויבנו, אלא בגלל ידידנו"
– דברי מולא מוצטפה אל-ברזני, מנהיג הכורדים בגולה.

ל א לעתים קרובות מחזיק הקורא בידו ספר שהוא בעת ובעונה אחת סיפור מתח מרתק, סיפור אנושי חם, פרק בטרגדיה של עם גאה, קשה עורף אך

מוכה, סקירה היסטורית, מיצג של המקיאולוים במהדורותו האיסלאמית, המזרח תיכונית, האכזרית, השפלה והאנכרוניסטית שבמהדורות, ובה בעת תיאור רגשי מאופק של דילמה יהודית אופיינית הנוגעת למציאת שביל הזהב בין הרצון הטבעי להשיט מזור לנרדף השותף לגורלו, לבין התבונה המדינית המחייבת לכלכל את מערכת היחסים של מדינה ריבונית על-פי האינטרסים שלה, גם כשהמשמעות היא להימנע מהושטת-יד.

תקווה שקרסה הוא ספר כזה. אלמלא נגע באירועים אמיתיים שליוו את מלחמותינו אנו, ייתכן שהייתי נוטה להכתירו בתואר של חבר במועדון הקלסיקה ההיסטורית. כל המרכיבים ישנם שם.

אלא שאין להתייחס ל**תקווה שקרסה** כאל ספר היסטוריה, וטוב שכך הדבר. הוא אינו מתאר את ההשתלשלות ההיסטורית מאז מלחמת-העולם הראשונה ולפניה, שיצרה את המציאות שבה מדובר. הוא גם אינו נותן תמונה שלמה של מאפייני העם הכורדי – עם מפולג ופלגני הכורע תחת אכזריות וחוסר אמון הדדי. אפילו את שיקולי שחקני המשנה "הגדולים", קרי עירק, אירן, ארצות-הברית וישראל הוא אינו מנתח לעומק. אין צורך.

קריאת היסטוריה שלא על-ידי היסטוריונים היא לעתים קרובות סטרילית, רקמה של אירועים הנצפים מזוויות שונות, אירועים פזיזים, מכניים, שהגורם האנושי בהם משני בלבד, אף אם מפארים שמותיהם של מנהיגים.

בתקווה שקרסה שולט הסיפור האנושי, ללא פתוס מיותר, והאירועים הם פועל יוצא מהאנשים, מתרבותם ומאילוצי חייו של עם יחיד במינו, ושל אחד ממנהיגיו הדגולים, מולא מוצטפה אל-ברזני האגדי; ולא לה נוסף האלמנט הישראלי. הסיפור שבספר מסייע להבין טוב יותר את ההיסטוריה ואינו בא במקומה.

ברגישות ישראלית, עשה סופר ועיתונאי עבודת מחקר רצינית וראויה לשבח, והגיע למסקנה כי העוול והעיוות שעשו מנצחי מלחמת-העולם הראשונה, ובראשם בריטניה, במזרח התיכון, אינו נחלתנו בלבד, וגם לא אכזריות ערב. שיקולי בריטניה לא לקחו בחשבון את עמי האזור "הנייטיבס", כולל היהודים, אבל לא רק הם.

המפות ששורטטו היו פועל-יוצא של אינטרסים מעצמתיים, בעיקר אלה של בריטניה, שהשאירה גם לצרפת משהו,

לשם כבוד. עירק, שם שהבריטים נתנו למסופוטמיה, היא יצור בריטי מובהק. זו ארץ שהורכבה מצירוף של מגזר מוסלמי שיעי, ספק אירני, שבדרום המדינה, למרכז ערבי-סוני שאליו חובר איזור כורדי בצפון, מוסלמי, אבל לא ערבי. את מעשה המרכבה עשו הבריטים כדי לכלול ביחידה גיאוגרפית אחת, נשלטת על-ידי בריטניה, את מקורות הנפט שבחבל כורדיסטן בצפון ואת דרכי הובלת הנפט אל המפרץ הפרסי. צינורות עבר-יבשתיים והנפט של חצי-האי ערב היו אז בגדר שמועה בלבד, והנפט היה חשוב לאימפריה הבריטית בעיקר משום החלפת הפחם בנפט כדלק לצי המלכותי באותה תקופה – עניין אסטרטגי.

איתרע מזלם של הכורדים ולא כל כורדיסטן ישה על אגם נפט תת-קרקעי. הם פוזרו כהמון חסר זהות בין אירן – שבריטניה רצתה ביקרה, לבין עירק שבשלטונה של בריטניה, סוריה הצרפתית, תורכיה ששלטה באזור לפני מלחמת-העולם הראשונה, ובידיה הושארו הכורדים חסרי הנפט, ואף בין ארמניה ואזרבייג'ן הסובייטית.

כך נוצרה, בדרך הטבע (הבריטי), ברית בלתי קדושה של אינטרסנטים חזקים מאוד שעשו יד אחת למנוע זהות מהכורדים, לדכא את תרבותם וייחודם ולהבליע אותם בעמי ובעממי המדינות החדשות השונות שגבולותיהן חתכו את כורדיסטן לגורים.

שלמה נקדימון מספר איך החלו להתרקם בסתר, בצרפת, יחסים בין דיפלומטים ישראלים לבין מנהיגים-אינטלקטואלים כורדים גולים, ואיך צמחה, בזהירות, רקמת יחסים בין הנציגות הכורדית הבלוטת, זו של מוצטפה

ברזני (שאחיו שיתף פעולה עם העירקים), לבין ממשלת ישראל. המגעים החשאיים החלו ב-1957, לאחר שמבצע סיני (1956) סימן את עלייתה של ישראל למעמד של מעצמה אזורית. בתחילת שנות השישים הפכו המגעים לברית לכל דבר.

ההיענות ההומנית היהודית וההיענות האינטרסנטית הישראלית, חברו למתן סיוע לכורדים שתחת שלטון האויב העירקי. דבר טבעי.

הסיוע התאפשר משנמצאה דרך גישה אל שבטי ברזני, שנפתחה על-ידי אירן הידועותית לישראל באותן השנים. השאה סבר שהחלשה של עירק המסתכסכת והולכת עם אירן על גבולות רוויי נפט ועל מעבר שאט-אל-ערב אל המפרץ הפרסי, תועיל הן לו והן לישראל, שתצא נשכרת מריתוק כוחות עירקיים ומשחיקתם, אם וכאשר תפרוץ מלחמה חדשה.

ההיענות ההדרגתית של ישראל מתוארת בכישרון על-ידי נקדימון באמצעות סיפוריהם האישיים הצבעוניים של שליחי ישראל, אנשי צבא ומוסד שנשלחו אל ברזני, ושל ברזני עצמו, בניו ובכירי מפקדיו.

פרק נוגע ללב במיוחד הוא פרק הסיוע הרפואי ששלחה ישראל, שכלל בית-חולים שדה נייד, שהוסתר באזורי פרא מעיני המטוסים העירקיים, והופעל על-ידי צוות רפואי מעולה מבין רופאי הצנחנים ויחידות מובחרות אחרות של צה"ל.

העמקת הקשרים עם ישראל, שכללה אספקת נשק ותחמושת, אימון יחידות ותכנון מבצעי, ואף השתתפות פעילה בביצועים, הביאה להצלחות ניכרות לכוחותיו של ברזני, כשהצלחה מביאה להצלחה נוספת והצלחות מביאות תשומת-לב אמריקנית, כפי שהיה עם

ישראל אחרי מלחמת ששת הימים. ארצות-הברית לא מהמרת על חולשה. כבכל טרגדיה קלסית, ההתמוטטות באה בשיא ההצלחה.

לשליטי עירק, ובהם האיש החזק, סגן-הנשיא צדאם חוסיין, היה ברור שאין מנוס ממתן אוטונומיה לכורדים על-פי דרישתם, כאשר המשא-ומתן עם האירנים העמיד אלטרנטיבה: הסכמה (זמנית, כפי שהתברר מאוחר יותר) של עירק לתביעותיה של אירן בשאט-אל-ערב, והעברת השליטה על המוצא למפרץ הפרסי לידי האירנים, תמורת סגירת דרכי הסיוע לכורדים דרך אירן. הכורדים הביאו, בסיוע ישראל, לניצחון אירני ארצות-הברית, תמיד בתמונה, לא ראתה פגם ממשי בהפקרת הכורדים על-ידי השאה, בעל-הברית שלה בטהון. לישראל לא היה מה לומר. גם היא היתה קלף מיקוח בידי השאה.

בדמדומי מלכותו ובערוב ימיו, בתמיכה אמריקנית, בגד ריזא שאה פהלאווי בבני חסותו, הכורדים של ברזני, משהשיג את מטרת הברית עמו שהיתה ברורה מראש, בעצם, לשני הצדדים. הכורדי עשה את שלו... הכורדי יכול ללכת לגרדום.

סיפור תקוה וגבורה, תום ילדותי ונוקשות של אנשי הר שוחרי מלחמה. סיפור של ישראלים, אנשי צבא רומנטיקנים, שטיפחו, אולי, חלומות שווא. סיפור עצוב. סיפור יפה. סיפור שמוסר ההשכל שלו, כשל סיפורים רבים אחרים, הוא: "אלוהים הוא בצד הבטליונים החזקים". מומלץ אולי כיום, כאשר ישראל משתפת פעולה עם תורכיה, ותורכיה, מצדה, רודפת את הכורדים נתמכי עירק וסוריה. מומלץ במיוחד המזרח התיכון שלנו ללא חליפות ■